

DESPRE ORIGINILE PALEOCREȘTINISMULUI ROMÂNESC – ÎN ANSAMBLUL TEOLOGIC ROMANO-BIZANTIN

ALEXANDRU NICULESCU
Universitatea din București, România

1. Evanghelizarea unei regiuni în acei ani ai creștinismului primitiv este greu de imaginat. Sursele ecleziastice de care dispunem și cele arheologice nu servesc prea mult: sunt puține și trebuie completate prin coniecturi rațional-istorice. Bineînțeles, așa cum au arătat toți istoricii teologi, încreștinarea s-a realizat, la început prin misionari, poate chiar prin *chorepiskopoi*, din Imperiul Roman de Răsărit, dar și prin prizonieri orientali ajunși în zonele „păgâne”. Ceea ce trebuie să se fi petrecut, la noi, pe țărmul Pontului Euxin, în cetățile grecești (prin sec. II–III). Mai târziu, în zonele vestice ale ex-Daciei Romane (prin sec. III–IV), în a doua parte a evanghelizării noastre, creștinismul s-a difuzat, în limba latină, din sudul imediat al Dunării (Illyricum).

Dacă prima încreștinare i se atribuie – în legende bine întreținute de Biserica Ortodoxă Română, Sf. Apostol Andrei (sau Sf. Apostol Filip), fără alte dovezi decât cele din tradițiile orale (*cf.* Peștera Sf. Andrei) – cea de a doua pătrundere a creștinismului în nordul Dunării, spre Transilvania, nu are un antemergător. Dar nu putem să ținem seama de un fapt asupra căruia am insistat în altă parte. Atât în est, prin Dobrogea, cât și prin vest, prin Drobeta–Țara Hațegului – treceau drumuri comerciale (spre Dunărea de Jos – Brațul Sf. Gheorghe, iar, spre vest și spre nord, spre Europa Centrală: Sf. Dumitru, *cf.* Mitrovica, magh. Syávaszente-Demeter). Astfel se lega Tessalonicul cu nordul ponto-danubian („canalele” Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru descrise de C. Jirecek, Gh. Brătianu și Răzvan Theodorescu).

De aceea, în primul rând, este necesar să extindem răspândirea creștinismului și la contribuții „laice”. Nu cumva au luat parte la acest mare act de transformare spirituală și oameni simpli, negustori, călători, emigranți și, poate, și autohtoni creștini? O evanghelizare „de la om la om”, individualizată.

2. S-a întâmplat un astfel de fenomen și în alte părți, în aceleași circumstanțe. Bunăoară, prizonieri din Capadocia romană au fost aduși în urma numeroaselor incursiuni ale Goților în Imperiul Roman de Răsărit, în nordul Dunării de Jos, în „țara Goților”. Dintre aceștia unii au fost creștini, iar urmașii lor au devenit sacerdoți, precum, de exemplu, (W)Ulfila(s), episcopul arian al goților, sau Sf. Sava Gotul. Tot astfel au rămas ignorați de istorie iudeo-creștinii care au întemeiat (prin anii 43–49) Biserica creștină în Roma. Ernest Renan, filosof, istoric și eminent teolog francez (1828–1892) a atras atenția în lucrările sale asupra faptului că Biserica

creștină din Roma a fost, probabil, creată de iudeo-creștini din emigrația evreilor și a sirienilor la Roma (sosiți „en bandes énormes” – scrie Renan (1995, 108), pe lângă alte grupuri de greci, egipteni, asiatici de tot felul – și, printre ei, evrei creștinați, în Orient. Se disting între aceștia din urmă un cuplu iudeo-creștin, Aquilla (el) și Priscilla (ea). Atunci când, în anul 49, izbucnesc tulburările sociale pe care Romanii considerau că le-ar fi provocat migrații din Orient (deci... evreii), Claudius (41–54), tatăl adoptiv al lui Nero, decide expulzarea evreilor din Roma (ceea ce Suetonius relatează: *Judaei impulsore Chresto tumultuantes*) vinovați de a fi creat agitații în numele lui *Chrestus* (identificat a fi *Christ*). De bună seamă, printre aceștia se găseau și cei doi iudeo-creștini mai sus menționați – care trebuie să fi participat activ la evanghelizarea Romei (între 45–49). Pe aceștia doi (Aquilla și Priscilla), pe care E. Renan îi considera a fi aparținut primei Biserici creștine romane, îi întâlnește Sf. Pavel în Corint în anul 51 (1 Cor. 16:19) (Danielou-Marrou 1963, 42, 58) [Trimitem pe cititorul acestor rânduri la ironicul fragment din lucrarea lui Ernest Renan, *Saint Paul*, Editura Equators, 2015, p. 116–117: „legenda, întotdeauna nedreaptă... a alungat din panteonul întemeierii Bisericii de la Roma pentru un nume mai ilustru”]. Este, bineînțeles, vorba de Sf. Petru! [*Se non è vero... adăugăm noi.*] În orice caz, în anul 57, Biserica creștină din Roma exista: Sf. Pavel se adresa aderenților ei creștini.

3. Dar regiunea predilectă a evanghelizărilor Sf. Apostol Pavel nu era în Occident, cu atât mai puțin la Roma. Sf. Pavel călătorea și răspândea cuvântul lui Iisus în Orient. Bunăoară, în Grecia, Macedonia, Thracia a fost Apostolul activ, vorbind în sinagogă și chiar, în greacă („cu accent sirian”), în Areopagul din Atena. Sf. Pavel, deși evreu, nu era prea legat de iudeo-creștini.

Pe Apostol îl preocupa extinderea creștinismului la „neamuri” (*gentiles*), dincolo de naționalismul (teologic) al evreilor. Viitorul Bisericii creștine trecea prin „pagan”- creștinism, eliberat de obligații rituale iudaice. Petrecerea Sf. Pavel prin Helada europeană a dus la întemeierea Bisericilor din Macedonia, din Thessalia și din Achaia: convertea „păgâni” greci, dar și pe evrei („Grecia a fost marele focar de apostolat paulinian”, scriu Danielou-Marrou 1963, p. 82). Se pare că evanghelistul evreu Luca – apropiat de Sf. Pavel – și-ar fi scris *Evanghelia* tot în Grecia.

Trecând cu gândul la creștinismul nostru primar – ajuns în Scythia Minor destul de timpuriu (secolul III, poate chiar mai înainte) – de expresie lingvistică elenică (probabil și latină) putem presupune că ne-ar fi provenit din ținuturi creștine elenice, apropiate, balcanice – precum ar fi – de ce nu? – aceleași cu cele evanghelizate de Sf. Apostol Pavel (Paul) și de Sf. Evanghelist Luca (întru începuturi), urmași de adepții lor în credință, de-a lungul a două secole. Aceștia, misionari, catehumeni sau laici, ne-au adus din Macedonia, Thracia și din Thessalia – adică din Helada balcanică – învățăturile noii religii christice. Mai întâi în cetățile grecești de pe țărmul dobrogean al Mării Negre și, ulterior, pînă în regiunile dunărene ale Deltei (Halmyris, azi Dunavăț). Numele martirilor, ale episcopilor din

Tomis și inscripțiile sunt doveditoare: cei care, greci sau latini, autohtoni sau migranți, și-au jertfit viața pentru răspândirea creștinismului (cf. Păcurariu 1980, 74 urm.).

4. De aceea, caracteristica principală a acestei prime încreștinări dobrogene, cu centrul (episcopal) la Tomis este temeinicia și rezistența cu care s-a instalat, a supraviețuit și s-a dezvoltat. Să nu uităm că în acest timp, în regiunile de vest carpato-danubiene domnea împăratul Traian (98–117), cel care condamna(se) în alte provincii ale imperiului (Bithinia, Palestina) și pe creștini și pe evrei (sub cuvânt că sunt „instigatori orientali”). Printre împărații Romei care au succedat lui Traian, aceleași atitudini ostile și persecuții au caracterizat domniile lui Antonin Piu (138-161), Marc Aureliu (161–180), Commodus (180–193), Decius (249–251) și mai ales Dioclețian (189–305). Creștinii din Scythia Minor – oricât de marginală față de Roma era această regiune înglobată administrativ în Moesia Inferior – au trecut mai ales prin marea persecuție dezlănțuită de Dioclețian, ultima și cea mai sângeroasă, au plătit cu viața credința lor nestrămutată în Iisus (Biserica paleo-creștină de la Niculișel, ulterior construită, adăpostea trupurile celor patru martiri creștini în această cruntă epocă a sec. III–IV). Acești martiri ai noștri nu au avut parte de catacombe (nici de un cimitir) ca cei din Roma. Profesorul Mircea Păcurariu (1980, 79) descrie amănunțit descoperirile arheologice românești. Acestea au dus la găsirea unei bazilici construite în sec. IV–V în care sub altar s-au putut individualiza patru martiri – la Niculișel azi și Mănăstiriște, în jud. Tulcea. Tot Păcurariu, (1980, 77-78) menționează alte nume de martiri, la Axiopolis (lângă Cernavodă), la Halmyris – Dunavăț, pe brațul Sf. Gheorghe din Delta Dunării etc. Paleocreștinismul dobrogean, prima noastră încreștinare, a plătit cu sacrificii mari rezistența întru credință și organizarea ecleziastică constituită în Scythia Minor în ținuturile Dunării de Jos și îndeosebi la Tomis, „metropola Pontului” (despre episcopia și ierarhii tomitani atestați, documentați începând din 369, a scris cu competență Mircea Păcurariu (1980, 130 urm.); în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* (1980, cf. mai ales p. 139) autorul citează o *Notitia Episcopatum* ce menționează existența, mai târziu, în sec. VI, a 14 episcopate în Scythia Minor. Trebuie luată în seamă și dependența directă, neîntreruptă ierarhică, de Patriarhia din Constantinopol (se pare chiar că episcopii „sciți” aveau un statut teologic special, fiind întotdeauna de acord cu Patriarhia constantinopolitană). De bună seamă, acolo se oficia cu obediență întru totul ritul Bisericii bizantine (ceea ce Păcurariu numește „ortodox”). Într-adevăr, ierarhii din Tomis s-au aliniat cu fidelitate întotdeauna de partea „dreptei” credințe bizantine, mai ales împotriva „ereziilor” sec. IV–V (episcopul Vetranion s-a împotrivit chiar împăratului Valens (364–378) care încercase a-l atrage la arianism, cf. Păcurariu (1980, p. 133). Iar episcopul Teotim I (sfârșitul sec. IV), menționat de Hieronimus și caracterizat drept „scit” – a fost un apropiat emul al „marelui părinte bisericesc”, Sf. Ioan Gură de Aur (Hrisostomos), patriarhul din Constantinopol (*ibid.*, 135). Bibliografia privitoare la Biserica din Tomis este bogată: v. Păcurariu

(1980, 143-144). Sinoadele ecumenice ale vremii, începând cu cel din 318, de la Niceea, înregistrează uneori prezența episcopilor din Tomis.

5. Cu totul altfel se prezintă creștinarea în zonele de vest ale ex-Daciei Romane, mai ales în spațiul Daciei intracarpatică. Am vorbit și mai sus despre această a doua pătrundere a creștinismului în nordul Dunării: provenea din sud-vest, din zonele Illyricumului, și era de expresie lingvistică latină, datând de prin sec. IV (judecând după câteva elemente lingvistice – *basilica*, *Domine Deus*, v. *supra*) și pe baza unor descoperiri arheologice (cf. Păcurariu 1980, 87). Am considerat-o a doua încreștinare a romanității românești *in fieri*. În Transilvania, a ajuns deci un creștinism post-Dioclețian, fără martiri, fără organizare ecleziastică identificată – adică un creștinism elementar, rural. Aceași opinie o are și D. Protase: „o religie în haină latină, într-o formă simplă, fără vreo organizare bisericească superioară” (citată în Păcurariu 1980, 92).

Dar de unde provenea acest creștinism transportat, desigur, oral, prin misionari înspre ținuturile nord-danubiene? O asemenea întrebare și-au pus-o prea puțin teologii și istoricii români, în ciuda faptului că răspunsul nu era greu de formulat: din sudul imediat al Dunării mijlocii (Sirmium-Singidunum-Viminacium-Ratiaria), adică din Moesia Superior și din Illyricum. Or, secolul al patrulea a fost secolul tulburărilor teologice ale arianismului: discutat în sinoadele orientale și occidentale (338, 341, 343 până prin 363, unele chiar cu sprijinul unui împărat (Valens, bunăoară), pentru a fi condamnat în sinodul de la Sirmium în 381 (v. incursiunea în istoria arianismului, la Păcurariu 1980, 114). Dar în același sec. IV (poate chiar sec. III) Dacia rămasă în afara Imperiului roman era ocupată de goți (care se aliaseră cu triburi carpice), deveniți *foederati* ai puterii imperiale romane (până când, alungați de huni, în 376, emigrează în mare parte în sudul Dunării. Se știe că goții fuseseră creștinați încă înainte de a invada Moldova danubiană-carpatică (la sinodul din Niceea participă un episcop Teofil „al Goției” (Păcurariu 1980, 96).

Acest creștinism al goților trebuie să fi fost relativ contemporan cu pătrunderea creștinismului în Dacia intracarpatică. Știm însă că creștinismul goților era de factură ariană. Cazul episcopului (W)Ulfila(s), precum și al Sf. Sava Gotul, amândoi cu origini legate de Capadocia, sunt edificatoare: erau creștini arieni.

6. Despre (W)Ulfila(s) s-a vorbit mai mult în lucrarea noastră *Goții creștini – „Barbarii noștri”*. Amănunte găsim în Danielou-Marrou (1963, 330–332). Evanghelizarea Goților s-a întreprins începând din sec. III – pornind de la „bazele creștine” din Crimeea anterior creștinate. Dar cel mai mult se datorește lui (W)Ulfila(s), provenit dintr-o familie de creștini din Capadocia (Asia Mică), adusă în prizonierat de Goții danubieni. (W)Ulfila(s) vorbea curent latina și greaca. A fost hirotonisit, ca arian, de către Eusebiu de Nicomedia (Asia Mică), pe când era activă în Orient împotrivirea contra conciliului de la Niceea (protejată de împărat – în urma conciliului din Constantinopol, din 360, la care episcopul asistase). A creat în gotică *Biblia* (după un original grec bizantin – v. lucrarea noastră sus-menționată),

identificat târziu. S-a refugiat în sudul Dunării, în Moesia Inferior, la Dorustorum, sub ocrotirea unui coreligionar, Auxentius, episcop creștin arian, discipolul său. Refugiul se datora persecuțiilor goților care se împotriveauă răspândirii creștinismului în comunitățile lor etnice, dar și pentru a salva pe o parte dintre aceștia, creștinați de el, de aceleași presiuni (cărora le-a căzut victimă Sf. Sava Gotul, v. articolul citat mai sus). S-a stins în anul 383, la Constantinopol, înainte ca împăratul Theodosie (379-395) să-l poată „recupera” pentru ortodoxia niceeană (Danielou-Marrou 1963, 330-331). Doctrina creștină a lui Arius era activă în Illyricum și se extinsese până în Moesia Inferior (la Dorustorum și Ratiaria). Nu putem ști dacă această teologie ariană nu a fost și aceea care a pătruns spre nord, dincolo de Dunăre spre Transilvania.

Profesorul Mircea Păcurariu (1980, 114) afirmă cu convingere că „nu avem știri despre pătrunderea arianismului la credincioșii daco-romani din nordul Dunării”. Sau că (p. 102) „deși trăiau între goții arieni, țineau rânduielele ortodoxe”, conform sinodului I ecumenic din Niceea. Ne luăm permisiunea de a-l contrazice pe autor. Pentru că ne putem întreba de unde veneau și cine-i trimitea în nord pe misionari, pe chorepiscopii și pe clericii „visitantes” în scopul evanghelizării Daciei ex-romane intracarpatică. Nu erau episcopatele de limbă latină din Illyricum, din Moesia Superior (până la Serdica) tot atâtea „focare” doctrinare ale arianismului? Jean Danielou – Henri Marrou (1963, 331) subliniază: „l’arianisme avait des racines profondes dans l’Illyricum depuis le temps d’Arius lui-même”. Dorustorum și Ratiaria excelau în această opoziție ariană față de Sf. Ambrozie de Milan, apărător al creștinismului niceean.

În cazul creștinismului primitiv, difuzat spre Dacia Carpatică dinspre sudul Dunării nu dispunem de nici o posibilitate de a individualiza „erezia” arianismului. La baza încreștinării, niceeană sau ariană, se găseau aceleași concepte teologice, aceiași termeni latini creștini. [Discuția despre un creștinism arian transportat în Dacia intracarpatică este fără obiect, inutilă – nici nu poate fi negată, nici presupusă a fi existat.] Mai importante sunt alte deosebiri între cele două încreștinări. Evanghelizarea din Scythia Minor a creat o Biserică creștină rezistentă persecuțiilor și recunoscută de autorități ecleziastice superioare din Constantinopol (episcopia din Tomis avea un statut special în Orientul roman), în timp ce creștinismul propagat din sudul imediat al Dunării spre nord nu depășea stadiul inițiativ, „simplu, popular”. De bună seamă, asemenea diferențe erau normale. Scythia era legată de Grecia prin Macedonia și Thessalia, descendente din străvechi și legendare evanghelizări apostolice (Sf. Apostol Pavel, Sf. Apostol Andrei) (v. și Păcurariu 1980, 55–56), în timp ce de cealaltă parte, în vest, legăturile cu Illyricum și cu Moesia Superior erau mai recente în timp, apărute după sec. IV (sau mai înainte, dacă admitem că N. Gudea ar fi descoperit, în nord-vestul Transilvaniei, resturile zidurilor unei bazilici paleocreștine pe care o datează din sec. III). Și menționarea

diferențelor poate continua: martirii din Scythia, izvoarele epigrafice, precum și descoperirile arheologice din sec. III sunt tot atâtea dovezi distinctiv.

7. Mai putem vorbi atunci de un singur creștinism românesc? Dacă luăm seama că, în sec. III–IV, existau în spațiul ponto-danubian-carpatic, trei zone creștine – în Scythia Minor, în Dacia intracarpatică și, în plus, în interiorul teritoriului ocupat de goți – desigur, populate majoritar de comunități romanofone autohtone, mai putem vorbi de un creștinism „daco-roman”? Mai degrabă ar trebui să distingem două-trei contacte evanghelizatoare cu creștinismul în regiunile ex-Daciei romane (la est, la vest și în zonele carpatine). S-au creștinat „barbari” și greci și, bineînțeles, latini în Scythia Minor, au primit creștinismul și autohtonii romanizați în Transilvania și Banat, precum și goți, în teritoriile de ei temporar ocupate. Trebuie deci să admitem că, în Transilvania, o majoritate a populației autohtone, etnic diversificată, din post-Dacia romană, a aderat la religia lui Iisus. Nu suntem atunci mai aproape de adevăr dacă admitem a fi existat în teritoriile ex-Daciei romane și în zonele Dunării de Jos și ale Dobrogei evanghelizări separate atât în spațiu (vest-est) cât și în timp (sec. II-III și sec. IV)?

O evanghelizare elenică (probabil și în latină) în regiunile Dunării de Jos și ale Scythiei Minor de pe țărmurile Pontului a fost succedată de altă evanghelizare, predominant latină, în spațiul intracarpatic din vest. La acestea trebuie să adăugăm și creștinismul zonelor ocupate temporar de goți (probabil elenic). Fiecare zonă creștină avea caracteristicile ei: în Dobrogea, de factură teologic fidel bizantină, în Transilvania și Banat, în stadiu incipient, elementar, chiar rural (precum era populația post-Dacia romană). Iar în zonele Gothiei, un creștinism greco-arian. Dintru început, religia cea nouă a lui Iisus se desfășura, la nordul Dunării și în Scythia Minor, în diversitate.

În ce limbă se oficia atunci cultul creștin? Foarte probabil în grecește, în est (nu dispunem de probe de limbă latină decât în inscripții), iar în vest, în limba latină. Trebuie specificat totuși că atât creștinismul din Illyricum și Moesii, cât și cel din Scythia Minor se reuniau, prin subordonări ierarhice, Thesaliei și autorităților patriarhiei bizantine din capitala Imperiului Roman de Răsărit. Deci într-un fel limba greacă și limba latină coexistau în spațiul danubian, în cultul paleocreștin din sec. III–IV.

8. În acest caz, întrebări deschise rămân. De ce, din limba de cult a românilor lipsesc termenii grecești? De ce, din latina creștină transmisă romanității românești, termenii latini nu sunt prea numeroși? (Ceea ce profesorul Mircea Păcurariu (1980, 64–72) afirmă, privind terminologia creștină de origine latină din limba română, aparține în mare parte unor exagerări lingvistice). Lingvistica (științifică) menționează însă termeni precum: *ajuna* (*a*), *boteza* (*a*), *biserica*, *Bobotează*, *Crăciun*, *câșlegi*, *duminică*, *Dumnezeu*, *închina* (*a*), *înger*, *învia* (*a*), *lege*, *religie*, *mormânt*, *martur* (= martir), *păgîn*, *păresimi* (QUADRAGESIMA), *prent*, *rugăciune* (poate) *sîmbătă*, *urăciune*, *zău!* (afirmație – DEUS) alături de *Sîn Medru* (*Sîmedru*), *Sînnicoară*, *Sînziana*

(SANCTA DIANA) etc. Sunt termeni creștini fundamentali (dintre ei, unii sunt intrați în română mai târziu decât secolele încreștinării, sec. III–IV), pe care îi putem bănuși a fi fost inculcați de elementara evanghelizare prin misionari, promotori ai credinței lui Iisus. Unii dintre ei, având puteri sacerdotale, practicau, probabil, ordonări (hirotonisiri) rapide, învățându-i pe catehumeni ritualul simplu, esențial. De unde puteau veni acești *clerici vagantes* decât din provinciile creștinate din sudul imediat al Dunării, *Moesia Superior* și *Illyricum*, în limba latină? Adică prin sec. IV.

Dar nu – cum afirmă Mircea Păcurariu (1980, 7) din „episcopiile din Tomis”! Pe malul drept al Dunării creștinismul se folosea și de limba latină, în timp ce în Scythia Minor, cultul creștin trebuie să se fi exprimat în grecește (chiar dacă, majoritari, credincioșii erau greci și latinofoni). Amalgamarea celor două creștinisme – cel puțin până când nu vom avea dovezi credibile de circulație dintr-o zonă (grecească) într-o zonă latină (să nu uităm, prima era fidel niceeană, cealaltă îndeosebi ariană!) – nu trebuie făcut nici măcar în numele unui unic „creștinism daco-roman”. (Același amalgam pare a se face cu descoperirile – puține – din Transilvania creștină alăturate numeroaselor obiecte creștine și bisericilor rupestre descoperite în Scythia Minor–Dobrogea).

Examinând terminologia creștină românească trebuie să constatăm absența termenilor grecești. Această lipsă s-ar putea să fie consecința unei „dihotomii”: liturghia în limba greacă, auditorii (credincioșii) greci și latinofoni, precum a fost cazul, mai târziu, al liturghiei în limba slavonă pentru români. Adică o separare a limbii bisericești de limba popoarelor. În Scythia Minor, fuziunea demografică greco-latină nu a putut constitui o terminologie creștină românească. Primele grecisme vechi prezente în limba română sunt cele trecute prin latină (*înger*, *botez*, *martur*, *prent* etc.) (la care se adăuga *Kyrie eleison*, *Hristos*, *amin* etc.).

9. Terminologia creștină românească s-a constituit deci în limba latină. Lingviștii și teologii români admit că 1. noțiunile creștine de bază sunt de origine latină (dar puține), în timp ce 2. cuvintele privind organizarea ecleziastică și liturgică au intrat mai târziu, pornind din ținuturile sud-dunărene, în perioada conviețuirii cu slavii – cf. și Păcurariu (1980, 70). Trebuie ținut seama și de faptul că majoritatea termenilor religioși slavi sunt, și ei, de origine greacă. Un fel de „al doilea val” de elemente grecești ne-a adus slavizarea creștinismului latin.

Toate aceste structurări terminologice au putut avea loc după încreștinarea din sec. IV și durează până prin sec. IX, după creștinarea bulgarilor. Nu credem a greși prea mult localizând o asemenea simbioză terminologică latino-greco-slavă apărută mai înainte tot în sudul Dunării (cf. Păcurariu 1980, 71: unele „organizații bisericești” din spațiul sud-dunărean „de pe malul drept al Dunării”). Spațiul „romanității dunărene” era, treptat, în curs de slavizare, ceea ce avea consecințe și în nordul Dunării.

10. Astfel, creștinismul românesc se compune din două ramuri: una, mai veche, în Scythia Minor (Biserica din Tomis) și cealaltă, ulterioară, în Dacia intracarpatică, emanată din Illyricum și din Moesia superior. Amândouă aceste organizații ecleziastice paleocreștine ale comunităților romanofone nord-dunărene și pontice sunt subordonate (prin trecerea administrativă a provinciei Illyricum la Imperiul Roman de Răsărit), de asemenea, Patriarhiei din Constantinopol. Amândouă au fost supuse, începând de prin sec. IX, unor puternice influențe sud-slave (bulgare).

Constituirea etno-genetică a românilor găsește – istoric vorbind – în sec. VIII–IX comunitățile romanofone autohtone (probabil și resturi ale „barbarilor”) încreștinate definitiv sub jurisdicția Bisericii Orientului romanic bizantino-slav.

Ținând seamă de faptul că Illyricum-ul oriental (adică teritoriile diecezelor imperiale Dacia sud-danubiană și Macedonia) a fost atribuit administrativ în anul 395 Imperiului Roman de Răsărit (mai târziu, în sec. al VIII-lea, intrat și sub jurisdicția Patriarhiei din Constantinopol), putem considera că înainte de pătrunderea slavilor în spațiul religios românesc a existat exclusiv în legătură ierarhică cu autoritățile Bisericii din „Noua Romă” (Bizanțul).

Bibliografie

- Danielou, Jean/ Marrou, Henri, *Nouvelle Histoire de l'Église*, vol. 1, Paris, Éditions du Seuil, 1963.
- Ernest Renan, *Histoire des origines du christianisme*, Édition Landyce Retat, Paris, Robert Laffont, 1995.
- Ernest Renan, *Saint Paul*, Paris, Editura Equators, 1969.
- Ernest Renan, *Saint Paul*, Paris, Editura Equators, 2015.
- Păcurariu, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980.